

FÆDRENE I TILKNYTNINGSFORSKNINGEN

Svend Aage Madsen

Siden tilknytningsforskningens start har fokus været på mor-barn-relationer. I de seneste tiår er der gennemført flere og flere undersøgelser af far-barn-relationer. Disse viser, på trods af mange påstande om det modsatte, at tilknytningsteorien er en kønsneutral teori. Forskningsresultater har vist, at børn kan have forskellige tilknytningsmønstre med henholdsvis deres far og mor. De viser desuden, at fædre i et repræsentativt udsnit af befolkningen i lige så stort omfang som mødre har potentialer for at udgøre en tryk base for deres børn; ca. 60 procent af alle mænd og kvinder undersøgt med Adult Attachment Interview tilhører gruppen 'Secure/Autonomous'. I en dansk undersøgelse af fædres tilknytning til spædbørn er det vist, at mænds modeller for omsorg for spædbørn udspringer af deres relation til deres egne mødre.

Indledning

I første bind af sit hovedværk *Attachment and Loss* skrev John Bowlby:

»Whereas some social groups are reasonably stable, others change in size and composition. But whether the larger group is stable or not, the tie between a mother and her children is always present and virtually unchanging ... though in every human society females and young are constantly accompanied by mature males, the accompanying males are not always the fathers of the young or even the mates of the females; they may be father, uncle, or brother... the basic social unit of man is a mother her children, and perhaps her daughter's children and that the way societies differ is in whether, and in the extent to which, fathers become attached to this unit: in some societies they are fairly permanently attached to one such unit, in others – polygamous societies – to several such units, and in other societies again they are hardly attached at all ... the elements of human social life are remarkably similar to those of man's nearest sub-human relatives.« (Bowlby, 1969/1997, side 61).

Adskillige steder i værket forholder Bowlby sig til spørgsmålet om, hvorvidt et barn kan have flere tilknytningsfigurer, hvilket vil sige: Kan det have andre og lige så nære tilknytningsrelationer som dem, det har til moderen? I sin gennemgang af de tidlige undersøgelser vedrørende forældre-børn-tilknytning i ovenstående værk finder Bowlby, at der er eksempler både fra Uganda og Skotland på, at nogle børn har haft fædre som primære tilknytningsfigurer. Men han er med støtte fra Ainsworth overbevist om, at et barn altid vil have én primær tilknytningsfigur: »... *there is nothing in my observations to contradict the hypothesis that, given the opportunity to do so, an infant will seek attachment with one figure ... even though there are several persons available as caretakers.*« (Ainsworth, 1964, citeret fra Bowlby 1969/1997, side 305).

Disse to påstande – at der må være én primær tilknytningsperson og at denne er moderen – er gennemgående fra tilknytningsforskningens start. Ligesom den vel er det i det meste af psykoanalysen og megen anden forældre-barn-psykologi. I tilknytningsforskningen og også hos John Bowlby selv har der dog hele tiden rumlet spekulationer over faderens rolle og placering. I anden reviderede udgave af *Attachment and Loss, Vol 1* fra 1982 (Bowlby, 1997) har Bowlby indføjet en omtale af et studie af Main & Weston (1981), hvori de to forskere fandt, at børn kan udvikle forskellige tilknytningsmønstre med de to forældre, og at det trygge mønster godt kan være sammen med faderen.

Dette førte igen til, at Bowlby i sine sene værker tager spørgsmålet principielt op, og i en af sine sidste udgivelser – *A Secure Base* – i kapitlet med titlen: *Roles of mothers and fathers: similarities and differences* skriver han:

»...*a father may be filling a role closely resembling that filled by a mother; though in most, perhaps all, cultures fathers fill that role much less frequently than do mothers, at least when the children are still young. In most families with young children the father's role is a different one. He is more likely to engage in physically active and novel play than the mother and, especially for boys, to become his child's preferred play companion.*« (Bowlby, 1988, side 11)

Denne udvikling hen igennem Bowlbys forfatterskab ender således med det moderne og bredt accepterede synspunkt, at vi har at gøre med kulturelle foreteelser, når vi studerer forskelle i mødres og fædres forældreskab og tilknytning til børn.

På trods af disse sent tilkomne overvejelser er fædrenes placering i tilknytningsforskningen dog stadig svag. Langt de fleste studier omfatter mor-barn-dyader og mødre. Dette har med god grund ført til kritik af tilknytningsforskningen (Lewis, 1982; Sommer, 1993; Jalmert, 1993; Grossmann, Grossmann & Zimmermann, 1999). *Infant Mental Journal*, der i

mange år har været et hovedtidsskrift for tilknytningsforskningen¹, har i alt haft to »Special issues« om fædre. Det første var i 1981 (Fitzgerald & Mcgreal, 1981) i tidsskriftets Volume 2. Det næste kom i 1999 (Fitzgerald, Mann & Barratt, 1999) – 18 år efter i tidsskriftets Volume 20. Hvilket selvfølgelig ikke betyder, at der ikke har været forskning vedrørende fædre og spædbørn i den mellemliggende periode. Men alle numre i den mellemliggende periode har mødre og spædbørn som emne for stort set alle artiklers vedkommende. Far-barn-forskning er stadig 'a special issue'.

Det er imidlertid et kuriosum, at nogle af de mest fremtrædende fædre-forskere – ikke mindst Michael Lamb – er uddannet under John Bowlby og har startet deres videnskabelige arbejde inden for tilknytningsforskningen og på mange måder forsøgt at lægge deres fædreforskning i forlængelse af denne (se fx Lamb & Oppenheim, 1989).

Tilknytning fra fædre til børn

Af ovenstående fremgår det, at tilknytningsforskerne generelt har haft vanskeligt ved at sætte fokus på fædrene og far-spædbarn-relationen i deres forskning. I det følgende vil der blive præsenteret en gennemgang af, hvilke resultater tilknytningsforskningen er kommet frem til, hvor fædrene er indgået². Til slut i artiklen vil nogle danske forskningsresultater vedrørende fædre og tilknytning blive fremlagt.

Den første konstatering, man her må gøre er, at der på nuværende tidspunkt ikke er blot tilnærmelsesvis den mængde forskningsresultater vedrørende fædre, som der er vedrørende mødre. Dernæst, at de fleste værker omtaler fædrene under specielle underafsnit og relateret til fund vedrørende mødre, eller under overskrifter som *Family Interaction in Infancy* (Parke & Tinsley, 1987), *The Quality of Nonmaternal Care* (Belsky, Rosenberger & Crnic, 1995) eller *Attachment Relationships in Multiple Caregivers* (Howes, 1999, 671-687). Med sin udtalelse fra begyndelsen af 1950'erne: »By providing love and companionship the husband supports the mother emotionally and helps her maintain that harmonious mood in the atmosphere of which the infant thrives« (Bowlby 1953, cit. fra Berlin & Cassidy 1999, p. 700), synes Bowlby at have lagt den linje, som har været stort set dominerende i tilknytningsforskningens måde at forholde sig på til fædres medvirken til børns trygge tilknytning. Med Greenbergs (1999) ord har de empiriske fund i tilknytningsforskningen først og fremmest peget

1 I dag er der en række tidsskrifter, hvori de nyeste forskningsresultater om tilknytning bringes. Især skal nævnes *Attachment and Human Development*.

2 Denne gennemgang bygger i vidt omfang på Madsen, S.Aa., Lind, D. & Munck, H.: *Fædres tilknytning til spædbørn*. Hans Reitzels Forlag, 2002.

på, at fædrenes adfærd spiller en *indirekte rolle* gennem den måde, de påvirker mødrene. Her er det bl.a. fundet, at både 'trygge/autonome' og ikke-'trygge/ autonome' mødre giver bedre omsorg, når de lever sammen med 'trygge/ autonome' mænd (Cowan, Cowan, Cohn & Pearson, 1996), hvilket får George & Solomon (1999) til at konkludere, at »*a secure husband appeared to buffer a mother, regardless of her own attachment status*« (p. 661).

I de tilfælde, hvor forskningen har omfattet fædre, har der således især været lagt vægt på, hvordan parforholdet og far-mor-relationen har virket i forhold til barnets trygge tilknytning. Man har i disse resultater fundet nære sammenhænge mellem relationer i parforholdet og børns udvikling af tryk tilknytning. Howes konkluderer i den forbindelse, at »*the mother shapes the father-child-relationship*« (Howes 1999, p. 682).

Kritikerne af tilknytningsteoriene og -forskningen (bl.a. som nævnt Lewis, 1982; Sommer, 1993; Jalmert, 1993; Grossmann, Grossmann & Zimmermann, 1999) har fremført, at tilknytningstænkningen er en speciel mor-barn-teori og/eller under alle omstændigheder kønsdiskriminerende. Det er imidlertid ikke så mærkeligt, at grundlæggerne af teoriene ud fra deres tid primært talte om mødre og børn. Snarere er det bemærkelsesværdigt, at Bowlby på sine gamle dage evnede at gå så stort et skridt som til (næsten) at ligestille fædrenes betydning – i hvert fald potentielt – med mødrenes.

En gennemgang af de nyere forskningsresultater viser imidlertid, at tilknytningsteoriene og tilknytningsforskningen er en kønsneutral psykologi (Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg 1997). Det er ikke ensbetydende med, at der ikke er vigtige forskelle mellem mænds og kvinders måder at være forældre på. Men i sin kerne omhandler tilknytningstænkningen spørgsmålet om, hvor vidt en forælder kan udgøre en tryk base og danne grundlag for udvikling af tryk tilknytning hos barnet. I det spørgsmål er teorien kønsneutral.

Som nævnt viste Main og Weston (1981) allerede tidligt i deres udforskning i et sample på omkrig tres familier, at der er lige mange fædre og mødre, der kan udgøre en tryk base for barnet, således som dette viser sig i *Strange Situation Test* (SST). Fordelingen imellem fædre og mødre med hensyn til, hvor mange mor-barn-par og hvor mange far-barn-par, der blev bedømt til at være henholdsvis trygt, undgående og ambivalent tilknyttede var ens. Dette var bemærkelsesværdigt, da udgangspunktet hidtil havde været, at kun mødre kunne udgøre trykke baser for deres børn – i hvert fald i den alder, som SST gennemføres, nemlig ved barnets 12 måneders alder.

Men det slående, som også Bowlby bed mærke i, var, at undersøgelsen viste, at en del børn kan have en tryk tilknytning til den ene forælder og en utryk til den anden. Og nok så bemærkelsesværdigt: Der var i undersøgelsen ingen korrelation imellem det mønster, barnet havde med fædrene, og det, det havde med mødrene. Konsekvensen heraf er, at der i denne tidlige alder eksisterer helt *selvstændige* far-barn-relationer med særlige ka-

rakteristika, uafhængigt af hvilken relation barnet har til sin mor i den samme familie. I efterfølgende undersøgelser er der dog tegn på (om end svag) korrelation mellem fædres og mødres tilknytningsmønstre sammen med deres børn (van Ijzendoorn & Bakermanns-Kranenburg 1996). Dette kan skyldes, at der er en mere end tilfældig tendens til, at mænd med et 'autonomt/trygt' tilknytningsmønster finder sammen med kvinder med et 'autonomt/trygt' tilknytningsmønster. Hvilket igen ikke vil være overraskende.

Det er et gennemgående resultat af forskningen, at der ikke er fundet forskelle imellem kønnene i forhold til, hvor mange fædre eller mødre, der kan udgøre en tryk base for barnet – målt i SST og andre test. De forskelle, man finder imellem kønnene, vedrører, hvem der har været sammen med og taget sig af barnet (Belsky 1999; Geiger 1996). Disse forskelle kan man så igen forestille sig vil være relateret til, hvorvidt det er tilknytningsmønstre fra den ene eller den anden forælder, der sætter sig spor i barnets senere egne tilknytningsmønstre. Hidtil er det stort set udelukkende spor af barnets tilknytningsmønster sammen med moderen, der er blevet eftersporet i barnets opvækst. Det er i den sammenhæng, at der er fundet stabile spor af mønstre fra et års alderen helt op i voksenlivet med korrespondancer på imellem 70 og 80 procent (Hesse, 1999). Her mangler der imidlertid en udforskning af, hvilken videre skæbne det tilknytningsmønster, barnet havde med faderen i et års alderen, får. Måske vil man kunne redegøre for nogle af de 'manglende' 20 til 30 procent, som ikke har videreført mønstret, de havde med moderen i deres tidlige barndom.

Når fædre er primære tilknytningspersoner

Der findes stadig kun ganske få undersøgelser af omsorgsrelationerne i familier, hvor fædre er primære omsorgsgivere (fx Radin, 1988; Pruett, 1989; Coltrane, 1996; Geiger, 1996;) og endnu færre med et tilknytningsteoretisk udgangspunkt. Stort set alle disse undersøgelser konkluderer samstemmende, at man ikke kan finde forskelle i udviklingen hos disse børn og børn, hvor moderen har været den primære omsorgsfigur.

Geiger er en af de få, der har gennemført en sådan undersøgelse ud fra et tilknytningsperspektiv. Han konkluderer på sin undersøgelse af '*Fathers as primary caregivers*':

»Once under stress and based on all infants' attachment behaviors, the preference toward primary caregivers emerged more powerfully with disregard for their gender. Under stress, when they had the choice between their parents, infants more often approached, stayed in proximity to, looked at, turned their body towards, and sought physical contact of their father when their father was the primary caregiver... By these criteria infants invariably preferred the parent who had provided them with care and affection for the greatest part of the day, with total disregard for their gender.« (Geiger, 1996, p. 94).

Skønt der således efterhånden foreligger nogen forskning og selvom 'Fædre' på verdenskongressen i World Association for Infant Mental Health i 2004 for første gang er blevet et tema, har det været vanskeligt at få fædre og tilknytning i fokus i forskningen. På samme måde har det været vanskeligt at få 'fædre i egen ret' sat på dagsordenen i forskning om fødsler, som vist af Madsen, Munck & Tolstrup (1999). Her har mænd hidtil udelukkende optrådt som 'partnere', 'hjælpere', 'støttepersoner' for kvinden i stedet for som fædre med et selvstændigt forhold til deres børn. Det gælder også i de officielle vejledninger såvel som i mere populær rådgivningslitteratur.

To forskellige omsorgs-systemer?

En tilknytningsorienteret indgang til at begribe faderen og far-barn-tilknytningen er påstanden om, at man bør tale om to forskellige »*caregiving systems*« (omsorgs-systemer) – ét for mødrene og ét for fædrene. George & Solomon (1999) mener, at svaret er, at man må tolke de hidtidige fund i forskningen vedrørende kønsforskelle i samspilsformer med børn således, at faderens forældre-'system' er præget af »*affiliation*« ('tilhørsforhold')³ og støtte til udforskning via leg og problemløsning, snarere end »*caregiving*« ('omsorg'). I deres diskussion af forskelle mellem fædre og mødre refererer George & Solomon (1999) til fund i dyreverdenen, hvor det er set, at i nogle sammenhænge vil hanner i faresituationer true eller angribe unger, som så flygter hen til deres mødre.

Sådanne sammenligninger med fund fra dyreverdenen er efter denne artikels forfatters mening ikke den bedste vej til videnskabelig indsigt i fædres tilknytnings-'system'. Men det kan ikke skjules, at etologiske forklaringer havde stor betydning i hvert fald tidligt i tilknytningsforskningens historie, bl.a. for Bowlby. Det er ærlig talt mere interessant at udforske, hvad fædre kan og gør i den menneskelige virkelighed end at finde svarene hos han-chimpanser eller -bavianer. Lige som man jo i 30-40 år intenst har udforsket mor-barn-samspil og -relationer.

En tilgang til forståelsen af mor-barn-tilknytningen, som måske har været en af årsagerne til de mange uklarheder vedrørende fædres kompetencer til at udgøre en tryk base for spædbarnet, har været, at forskningen i vid udstrækning har benyttet moder-*sensitivitet* som det bindeled, der skal bruges til at forstå, hvordan forældre kan gøre deres børn trygt tilknyttede (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978; Main, 1991; van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1997). Her har man defineret sensitivitet ud fra mødres samspil med barnet i trygge versus utrygge tilknytningssituationer

3 Både 'affiliation' og 'attachment' kan oversættes til tilknytning, men i forskningen betyder 'affiliation' en relation, som udfoldes i ikke-stressede eller farefulde situationer, en relation som består af leg og andet samvær baseret på venlige relationer og 'goodwill' (Cassidy, 1999).

og ment, at der er en direkte sammenhæng imellem sensitivitet – forstået som en bestemt møreadfærd i forhold til det specifikke barn – og udviklingen af barnets trygge tilknytning.

Denne forskning har imidlertid vist, at der er en 'transmissions-mangel' på ca. 20 procent imellem fundene af sensitivitet og af trygt tilknyttede børn (van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1997). Det vil sige, at der ikke er fuld overensstemmelse mellem identifikationen af sensitivitet som samspilsadfærd over for spædbarnet og barnets trygge tilknytning. Altså: det er ikke i sig selv den sensitive adfærd, der gør barnet trygt i tilknytningssammenhæng. Her er det interessant, at for fædre viser der sig en svagere sammenhæng mellem en faders sensitivitet og barnets trygge tilknytning, end der gør for mødre (Hesse, 1999). Det betyder, at fædre i højere grad godt kan udgøre en tryk base for barnet uden at udvise den specielle *sensitivity*-adfærd i samspillet med barnet.

Derimod er der fundet stor sammenhæng imellem repræsentationelle strukturer – som disse kommer til udtryk i fortællinger i *Adult Attachment Interview* (Main & Goldwyn, 1998) – hos forældrene og barnets trygge tilknytning; både for fædre og mødre. Fx viser Belsky (1999), at der er større sammenhæng mellem et barns tilknytnings-mønster i forhold til faderen og faderens beskrivelser af erindringer om omsorg end i forhold til hans '*sensitivity*' i interaktion. Generelt er der langt større sammenhæng mellem fædres AAI-mønstre og deres barns tilknytningsmønster end med bestemte adfærdsformer hos fædre (Hesse, 1999). Dette gælder i øvrigt også for mødre.

Vi kan altså ikke ud fra de eksisterende assessments af fx sensitivitet i samspil finde nogen sammenhæng imellem de anderledes måder, som (nogle) fædre er sammen med spædbørn på i forhold til (nogle) mødre. Disse andre måder er i forskningen ofte blevet karakteriseret ved fædrenes mere fysisk og lege-prægede interaktionsformer (Lamb & Oppenheim, 1989)⁴. Det må konstateres, at sådanne forskelle ikke har specifik betydning for, om barnet udvikler tryk tilknytning eller ej.

Repræsentationelle strukturer

Det er altså noget mere subtilt, der skaber bindeledet mellem forældres tilknytningskompetence og barnets faktiske trygge tilknytning, end de adfærds-mønstre – herunder sensitivitet – forskerne hidtil har kunnet observe-

4 Det skal her kort bemærkes, at i de mange studier, hvor man har fundet forskelle imellem mænds og kvinders aktivitetsformer sammen med børn, har man først og fremmest studeret *forskelle* og fundet sådanne. Men bl.a. undertegnedes genlæsning af mange af disse studier viser, at der nok er fundet forskelle, men at *lighederne* i adfærdsformer er det dominerende.

re i interaktionen. Forskning, der er udviklet i forlængelse af tilknytningsforskningen, peger på, at kapacitet til at kunne reflektere over egne og andres mentale tilstande – *reflective funtioning* eller *mentalisering* (Fonagy 1998; 2000) – således som denne kapacitet kommer til udtryk i fortællinger, ser ud til at have den klart største sammenhæng med barnets tilknytningsmønstre. Det er sådanne kapaciteter, der vises via *Adult Attachment Interview*.

Derfor er det vigtigt ved udforskningen af fædres tilknytning at se nærmere på resultater fra AAI-forskningen. Det i denne sammenhæng bemærkelsesværdige resultat er, at der i en normalbefolkning ikke er forskel på, hvor mange mænd/fædre og kvinder/mødre der har tilknytningsmønstrene henholdsvis 'tryk/autonom', 'afvisende', 'bekymret/overvældet', 'desorienteret/desorganiseret'. I et studie af 584 kvinder og 286 mænd i 'normalgruppen' fandt van van Ijzendoorn & Bakerman-Kranenburg (1997) følgende fordelinger:

Tilknytningsmønster	Tryk/autonom	Afvisende	Bekymret/overvældet
Kvinder	58%	24%	18%
Mænd	62%	22%	16%

Når jeg kalder det overraskende, er det fordi en almindelig fordomsfuld forestilling om mænd let kunne lægge op til, at mænd i højere grad end kvinder ville kunne karakteriseres ved de træk, der tillægges kategorien 'afvisende'; kendetegnet ved afvisning af at forholde sig til erfaringer og manglende evner til indlevelse i sig selv og andre. Det var da også det, som forskerne i første omgang forventede, da de påbegyndte undersøgelser af fædres tilknytningsmønstre til forskel fra mødres. En sådan forestilling om, at fædre i højere grad ville tilhøre kategorien '*afvisning af tilknytning*', ville være i overensstemmelse med billedet af den fraværende far, som ikke lever sig ind i børnenes følelser eller kan være i intim omsorgsfuld kontakt. Det kunne også bekræfte forestillinger om, at drenges opdragelse i højere grad er præget af instrumentalitet, handling og produkt end af proces, relationer og bearbejdning af følelser (van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg 1996; Hesse, 1999b). Disse fordomme blev som nævnt ikke bekræftet. Tværtimod viser undersøgelsesresultaterne, at fordelingen i kategorier blandt mænd og kvinder på interviewet er overraskende ensartet.⁵

5 Det står stadig til afprøvning, om der er forskelle imellem mænd og kvinder inden for de 5 undergrupper i kategorien 'tryk/autonom', hvorunder der igen er subgrupper (Main & Goldwyn, 1998). Disse undergrupper er for tos vedkommende kendetegnet ved at 'hælde' hen imod henholdsvis 'afvisende' og 'bekymret/overvældede' samtidig med at de stadig overordnet tilhører hovedgruppen 'tryk/autonom'.

Mænd som fædre

Nu er der selvfølgelig ikke nogen konkret, håndgribelig sammenhæng imellem bedømmelser af tilknytningserfaringer med test og interview på den ene side og på den anden side omsorgs- eller forældreevner. Ved hjælp af de refererede resultater fra tilknytningsforskningen får vi imidlertid en antydning af, at der *er* sammenhænge. Dertil kommer forskningens arbejde med at forbinde tilknytningskategorierne i AAI med kendte begreber fra de psykologiske teorier, der har beskæftiget sig med forældreskab og omsorgsevne. Fx afvisning/ikke-afvisning af barnet, indlevelse/ikke-indlevelse i barnet, sikkerhed/usikkerhed i forhold til barnet, oplevelse af at magte forældreskabet/hjælpeløshed, realistiske/urealistiske forventninger, støtte/ikke-støtte til selvstændighed, indsigt i risici for barnet, sensitivitet over for barnets tilstand, opfattelser af egen omsorgsevne etc.

I Hesse's (1999) brede gennemgang heraf ses der i forhold til disse fænomener en nøje overensstemmelse med resultaterne fra tilknytningsundersøgelserne. Det vil sige, at man kan forstå omsorg og omsorgsevne som fænomener, der har en nøje sammenhæng med de *psykologiske parametre*, som beskrives i tilknytningsteorien og -forskningen: tilknytningsforskningens bestemmelse af, hvad der karakteriserer evnen til at udgøre en tryk base for barnet – at tilhøre gruppen '*tryk/autonom*' i AAI – synes at være den hidtil stærkeste prædikator for omsorgsevne.

Tager vi dette for gode varer, betyder det, at der ikke generelt er forskelle i mænds og kvinders evner til eller potentialer for omsorg. Dette bekræftes som beskrevet i de situationer, hvor fædre har haft ene- eller hovedansvaret for omsorgen for deres børn (Geiger, 1996). Tilknytningsforskningens fund vedrørende kønsforskelle synes således at vise, at fædre helt på linje med mødre har *potentiale* for at kunne udøve omsorg for børn.

Ingen kan dog være i tvivl om, at fædre er langt bagud, hvad angår omsorgs-praksis sammen med børn og ikke mindst med spædbørn. Det bekræftes af stort set alle undersøgelser (se bl.a. Lamb, 1997; Lamb & Oppenheim, 1989). Også i Danmark er det mødre, der tager langt den største del af de orlovsmuligheder, der er for at være sammen med spædbarnet (Carlsen, 1993; Olsen, 1999 m.fl). Denne især kvantitative ulighed har her ved århundredeskiftet endnu ikke ændret sig radikalt (Lewis, 1993; Lamb & Oppenheim, 1989), selvom meget tyder på forandringer i retning af større fædre-engagement i praksis i forhold til spædbørn. Som påpeget af Madsen, Munck & Tolstrup, (1999) kan man imidlertid forestille sig, at den markante vækst i fædres deltagelse i fødsler (ved ca. 95 pct. af alle fødsler), der er sket i de seneste tiår, vil kunne blive grundlag for øget udfoldelse af fædres potentialer for omsorg, også for spædbarnet.

Forskellene imellem kønnene i mængden af samvær med barnet har været grundlag for studier over sammenhænge imellem det tidsmæssige omfang af fædres samvær med spædbørn og barnets tilknytning til faderen.

Resultater af nogle studier har vist, at fædre, der tilbringer mere tid sammen med deres børn, i højere grad har mulighed for at udgøre en tryk base for barnet. Det vil sige, at der er en større forekomst af far-barn-par, hvori børnene er trygt tilknyttede børn, når fædre bruger mere tid sammen med dem (Howes, 1999). Andre studier (Lamb, Frodi, Hwang & Frodi, 1983), har dog ikke kunnet bekræfte dette. Dog synes der at være en sammenhæng mellem barnets tilknytningsmønster og faderens tid sammen med barnet og faderens indstilling til barnet og faderrollen ifølge Howes (1999), som skriver: »*Fathers who express more positive feelings about their infants and their role as parents, and who assign a high priority to time spent with the infants, have more secure infants*« (p. 679). Derimod er der ikke noget der tyder på, at barnets tilstedeværelse i sig selv ændrer mænds (eller kvinders) potentiale for at udgøre en tryk base, i og med at AAI-mønstret ikke ændrer sig fra perioden før forældreskabet til perioden efter (Hesse, 1999).

Afslutning

Tilknytningsforskningens fund vedrørende far-spæd-relationen giver anledning til følgende betragtninger: Det ser ud til, at barnet knytter sig til den eller dem, der tager sig af det, og at barnet kan opnå tryk tilknytning uafhængigt af omsorgsgiverens køn. Det afgørende er omsorgsgiverens evne til at udgøre en tryk base, således som denne kapacitet viser sig bl.a. ved faderens eller moderens tilhørsforhold til gruppen 'tryk/autonom' i AAI. Lige så mange fædre som mødre (mænd som kvinder) tilhører gruppen 'tryk/autonom' og har dermed et *potentiale* for at udgøre tryk base for deres spædbarn. Når fædre er lang tid sammen med barnet (ikke mindst fædre der er primære omsorgspersoner), kommer de til rent faktisk at blive en tryk base for barnet, hvis deres potentiale er til stede. I den forstand er der ingen kønsforskelle. Mængden af samvær imellem far og barn ser ikke ud til at have indflydelse på fædrenes *potentiale*, forstået som AAI-mønster, for tilknytning til spædbarnet.

Med sit stærke potentiale for prædiktion af forældre-barn-relationer ved hjælp af forældrenes fortællinger om egne tilknytningserfaringer har tilknytningsforskningen således et stærkt bud på et svar på et af de spørgsmål, der i årtier har været drøftet inden for psykologien: Kan mænd på en for barnet tilstrækkelig god måde være forældre på linje med kvinder? Tilknytningsforskningens svar er et klart: Ja.

Hvad angår de specifikke træk ved udviklingen af fædres forældreskab er det Madsen, Lind & Muncks (2002) konklusion på baggrund af et omfattende forskningsprojekt herom, at faderens udvikling af tilknytning til sit spædbarn sker igennem aktivering af indre repræsentationer af relationer til først og fremmest hans egen mor. Mandens tilknytning til sit eget barn er i høj grad bestemt af hans adgang til og bearbejdning af de indre repræsen-

tationer af relationen til hans egen mor.

I det meste fædreforskning har man først og fremmest fokuseret på mandens forhold til sin egen far. Årsagen til at det er relationen til moderen, der er omdrejningspunktet for spædbarnsfaderskabet, er, at det i vores kultur indtil i dag stadig er moderen, der er den primære omsorgsperson for spædbarnet og det lille barn. I de fleste familier er faderen i barnets tidligste liv relativt tilbagetrukket. Med baggrund i Nancy Chodorows (1978) betydningsfulde analyse af kønnenes forskellige opvæksthistorier kan vi forstå denne udvikling ved, at i drengens opvækst får hans erkendelse af sit køn, og hans identificering med det (drengerollen/maskuliniteten) karakter af at lægge afstand til eller mod-identificering med moderens køn og det feminine. I drengens identificering med sit køn slår han i sin udvikling ind på en vej, der repræsenterer en modsætning til det, der sker i den nære relation til moderen, og udvikler i stedet en identitet byggende på billedet af faderens køn – det mandlige, som traditionelt i højere grad er præget af ikke-nærhed, ikke-følelsesudveksling, adskilthed, tydelige grænser, handle-orientering osv.

Drengens opvækst omfatter en udviklingshistorie, hvori hans kønsidentitet, der etableres fra omkring det tidspunkt, hvor »det narrative selv« udvikles (Stern, 2000), kommer i modsætning til kønnet hos den, der har stået for den første nære (ofte sprogløse) omsorg, moderen. Naturligvis fastholder mange drenge ved siden af den maskuline identitet en nær relation til deres mor op igennem opvæksten. Men identiteten som dreng og mand er en anden fortælling end det nærheds- og relationsorienterede, som moderen og det feminine repræsenterer. Det nærheds- og indlevelsesorienterede er traditionelt ikke i overensstemmelse med de træk, der hører til den maskuline identitet. Da udviklingen af en drengidentitet og dermed 'bruddet' i udviklingen sker så tidligt – i løbet af de første to til tre år – er hans narrative egenskaber for det nærheds- og indlevelsesorienterede ikke så udviklede eller tilgængelige som kvindens. Man kan sige, at mandens evne til nærhed kan være umodnet eller narrativt udfoldet, fordi den – i modsætning til den kvindelige udvikling – ikke er blevet udviklet gennem en kontinuerlig fremadskridende relation til moderen. I hvert fald har den ikke været den dominerende udviklingslinje i den maskuline identitet.

Det betyder imidlertid ikke, at mænd ikke har narrativer for det relations-, nærheds- og omsorgsorienterede. Madsen, Lind & Munck (2002) viser, at fædre/mænd i den rette kontekst godt kan udfolde sådanne sider af sig selv narrativt. Det tidlige brud med det kvindelige er således ikke endegyldigt. På grund af den særlige udviklingshistorie, som drenge hidtil har gennemløbet, synes mandens orientering i forhold til det nærheds- og relationsorienterede at være umodent eller sårbart. Dette kan være en forståelsesbaggrund blandt flere for de kønsforskelle, der stadig ses i engagement og ansvar i forhold til børn.

Det potentiale for omsorg også for spædbørn, der findes i de fleste mænd, ser ud til at blive hæmmet af et maskulint narrativ, som har sin egen fænotypiske, kulturelle og samfundsmæssige historie og forankring. Hvor manden faktisk indgår i en nær relation til sine børn udfoldes potentialet for nærheds- og omsorgsorienterede relationer. Det ser ud til, at dette sker i og med mødet med barnet.

REFERENCER:

- AINSWORTH, M. (1964). Patterns of Attachment Behaviour shown by the infant in interaction with his mother. *Merrill-Palmer Q*, 10, s. 51-58.
- AINSWORTH, M., M. BLEHAR, E. WATERS & S. WALL (1978): Patterns of Attachment. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- BELSKY, J. (1999) Interactional and Contextual Determinants of Attachment Security. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- BELSKY, J., ROSENBERGER, K. & CRNIC, K. (1995): Maternal personality, marital quality, social support and infant temperament: Their significance for infant-mother attachment in human families. I: Pryce, C., Martin, R. & Skuse, D. (Eds.). *Motherhood in human and non-human primates*. Basel: Karger.
- BERLIN, L. & CASSIDY, J. (1999): Relations among Relationships. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- BOWLBY, J. (1953): *Childcare and the growth for love*. Harmondsworth, England: Penguin Books.
- BOWLBY, J. (1969/1997): *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- BOWLBY, J. (1988): *A secure base*. New York: Basic Books.
- CARLSEN, S. (1993): New Scandinavian Experiences. I: Socialministeriet (Ed.). *Fathers in Families of Tomorrow*. København: The Ministry of Social Affairs, Denmark.
- CASSIDY, J. (1999): The nature of the child's ties. I: Cassidy, J. & Shaver, P. (Eds.) *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- CHODROW, N. (1978): *The Reproduction of Mothering*. Los Angeles: University of California Press.
- COLTRANE, S. (1996): *Family man: Fatherhood, housework, and gender*. New York: Oxford University Press.
- COWAN, P., COHN, D., COWAN, C. & PEARSON, J. (1996): Parents' Attachment Histories and Childrens Externalizing and Internalizing Behaviors: Exploring Family Systems Models of Linkage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 64, no. 1, 53-63.
- FITZGERALD, G. & MCGREAL, C. (1981): *Infant Mental Health Journal*, 2, 214-296.
- FITZGERALD, G., MANN, T. & BARRATT, M (1999): Fathers and Infants. *Infant Mental Health Journal*, 20, 213-345.
- FONAGY, P. (1998): Prevention, the appropriate target for infant psychotherapy. *Infant Mental Health Journal*, Vol., 19, no. 2, 97-100.
- FONAGY, P. (2000): The development of psychopathology from infancy to adulthood: The mysterious unfolding of disturbance in time. Plenary Adress. *The 7th World Congress, World Association of Infant Mental Health* in Montreal, Canada.
- GEIGER, B. (1996) *Fathers as Primary Caregivers*. New York: Greenwood Press.

- GEORGE, C. & SOLOMON, J. (1999): Attachment and Caregiving. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- GREENBERG, M. (1999) Attachment and psychopathology in childhood. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- GROSSMANN, K., GROSSMANN, K. & ZIMMERMANN, P. (1999): A Wider View of Attachment and Exploration: Stability and Change during the Years of Immaturity. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- HESSE, E. (1999): The Adult Attachment Interview. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- HESSE, E. (1999b): Personlig kommunikation på AAI institut v. Mary Main og Eric Hesse i Göteborg, august.
- HOWES, C. (1999): Attachment Relationships in the Context of Multiple Caregivers. I: Cassidy, J. & Shaver, P. *Handbook of Attachment*. New York: The Guildford Press.
- JALMERT, L. (1993): The Father's Role in the Child's Development. I: Socialministeriet (Ed.). *Fathers in Families of Tomorrow*. København: The Ministry of Social Affairs, Denmark.
- LAMB, M. & OPPENHEIM, D. (1989): Fatherhood and Father-Child Relationships: Five Years of Research. I: Cath, S., Gurwitt, A. & Gunsberg, L. *Fathers and Their Families*. Hillsdale: The Analytic Press.
- LAMB, M. (Ed.) (1997) *The Role of the Father in Child Development*. New York: John Wiley and Sons.
- LAMB, M. FRODI, A. HWANG, P. & FRODI, M. (1983) Effects of paternal involvement on infant preferences for mothers and fathers. *Child Development*, 54, 450-458.
- LEWIS, C. (1982): The observation of father-infant relationships: An attachment to outmoded concepts? I: McKee, L. & M. O'Brien: *The Father Figure*. London, Tavistock.
- LEWIS, C. (1993): Mothers' and Fathers' Roles: Similar or Different? I: Socialministeriet (Ed.). *Fathers in Families of Tomorrow*. København: The Ministry of Social Affairs, Denmark.
- MADSEN S. AA., LIND, D. & MUNCK, H. (2002): *Fædres tilknytning til spædbørn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- MADSEN, S. AA., MUNCK, H. & TOLSTRUP, M. (1999): *Fædre og fødsler*. København: Frydenlund Grafisk.
- MAIN, M. & GOLDWYN, R. (1998): *Adult Attachment Scoring and Classification System*. Unpublished manuscript, University of California.
- MAIN, M. & WESTON, D. (1981): The quality of the toddler's relationship to mother and to father: Related to conflict behavior and the readiness to establish new relationships. *Child Development*, 52, 932-940.
- MAIN, M. (1991): Metacognitive knowledge, metacognitive monitoring, and singular (coherent) versus multiple (incoherent) model of attachment: findings and directions for future research. I: Parkes, C., Stevenson-Hinde, J. & Marris, P. (Eds.) *Attachment across the life cycle*. London: Routledge.
- OLSEN, B. (1999): *Nye fædre på orlov*. Ph.h.-afhandling. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- PARKE, R & TINSLEY, B. (1987): Family Interaction in Infancy. I: Osofsky, J.D. (Ed.). *Handbook of Infant Development*. New York: Wiley.
- PRUETT, K. (1989) The Nurturing Male: A Longitudinal Study of Primary Nurturing Fathers. I: Cath, S., Gurwitt, A. & Gunsberg, L. *Fathers and Their Families*. Hillsdale: N.J. Analytic Press.
- RADIN, N. (1988): Primary Caregiving Fathers of Long Duration. I: Bronstein, P. &

- Cowan, C.P. (eds.) (1988): *Fatherhood Today: Men's Changing Role in the Family*. Wiley – Interscience Publication, N.Y.
- SOMMER, D. (1993): Fathers and the equality question. I: Socialministeriet (Ed.). *Fathers in Families of Tomorrow*. København: The Ministry of Social Affairs, Denmark
- STERN, D. (2000): *Spædbarnets interpersonelle verden*. 2. reviderede udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- VAN IJZENDOORN, M. & BAKERMANS-KRANENBURG (1996): Attachment Representations in Mothers, Fathers, Adolescents, and Clinical Groups: A Meta-Analytic Search for Normative Data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 64, no. 1, 8-21.
- VAN IJZENDOORN, M. & BAKERMANS-KRANENBURG, M. (1997): Intergenerational Transmission of Attachment: A move to the Contextual Level. I: Atkinson, L. & Zucker, K. *Attachment and Psychopathology*. New York: Guildford Press.